

**DHENDHAM SAJRONE CERBUNG *SEMPAL* ANGGITANE ANTHIN YS TAUFAN PUTERA
(TINTINGAN PSIKOANALISIS SIGMUND FREUD)**

Yustin Wahyu Ameliawati

Pembimbing: Prof. Dr. Hj. Darni, M. Hum

S-1 Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa)

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Surabaya

yustinameliawati@mhs.unesa.ac.id

ABSTRAK

Kabeh manungsa sok nduweni rasa dhendham sajrone diri pribadine marang pawongan liyane. Dhendham utawa rasa benci gandheng raket karo rasa kuciwa, nesu lan iri ati. Rasa dhendham utawa benci iki mesthi ana sajrone diri indhividu lan ora bakal ana rasa marem sadurunge nindakake sawijine pangrusakan, yen objek sasarane wis rusak utawa mati banjur dheweke bakal ngrasa marem. Rasa dhendham sajrone diri manungsa pranyata narik kawigaten pengarang kang dilebokake minangka prakara sajrone karya sastra. Salah sawijine karya sastra kang ngangkat perkara dhendham yaiku cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera. Adhedhasar andhara kasebut, cerbung *Sempal* iki narik kawigaten kanggo diteliti mawa tintingan psikoanalisis Sigmund Freud.

Uderan panliten iki yaiku (1) kepriye struktur kapribaden, (2) kepriye panyebab anane dhendham, (3) kepriye wujud dhendham, lan (4) kepriye *mekanisme pertahanan ego*. Ancas panliten iki yaiku (1) ngandharake struktur kapribaden, (2) ngandharake panyebab dhendham, (3) ngandharake wujud dhendham, lan (4) ngandharake *mekanisme pertahanan ego* sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera. Dene paedahe panliten iki diajab bisa kanggo pamawas panliten sabanjure.

Teori panliten iki yaiku nggunakake tintingan psikoanalisis Sigmund Freud. Methodhe kang digunakake yaiku metodhe dheskriptif kualitatif kanthi tintingan psikologi sastra. Sumber dhata arupa cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera. Dhata panliten iki yaiku tembung lan ukara sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera. Dene tata cara ngumpulake dhata yaiku kanthi teknik maca, cathet, lan nglompokake dhata. Tata cara pangolahe dhata digunakake methodhe dheskriptif analisis kanthi cara njlentrehake data banjur dianalisis.

Asile panliten iki kaperang dadi papat. (1) Struktur kapribaden miturut Sigmund Freud yaiku Id, Ego, lan Super Ego. (2) Panyebab anane dhendham kaperang dadi telu yaiku, tresnane anak marang wong tuwane, donya brana, lan pepisahan kulawarga. (3) Wujud dhendham kang disandhang dening Irawan yaiku kanthi nyedani ibu tirine lan Seno. (4) *Mekanisme Pertahanan ego* ana patang perangan yaiku *Sublimasi* yaiku Irawan kang owah dadi bocah kenthir supaya ora dipateni dening ibu tirine lan supaya bisa nylametake bandha tinggalane bapak kandhunge. *Reaksi Formasi* yaiku Irawati kang nindakake *pertahanan* diri marang Seno kang nduweni glagat kang ala, uga rasa kaget kang ditindakake Irawan nalika mnagerteni yen Irawati kuwi mbakyu kandhunge. *Pengalihan (Displacement)* yaiku nalika Irawan ngalihane sasaran kanggo ngungkapake rasa nesune menyang manuk derkuku. Pungkasan yaiku *Represi* yaiku ditindakake dening Irawan nalika dheweke ditinggal ibu lan mbakyune lunga.

Tembung wigati: naluri kematian, psikologi sastra, Sigmund Freud.

PURWAKA

1.1 Landhesan Panliten

Masyarakat minangka kumpulan saka pirang-pirang kulawarga. Subhan (2004:3) Kulawarga yaiku mujudake perangan paling cilik saka sawijine masyarakat, lan ora bakal ana masyarakat yen ora ana kulawarga. Kulawarga dumadi saka Bapak,Ibu, lan Anak. Bapak minangka kepala kulawarga, ibu minangka pangatur lan panggerak lakune sawijine kulawarga, sarta anak minangka panjurung lan minangka titipan saka Gusti kanggo sawijine kulawarga.

Manungsa minangka makhluk sosial. Sawijine kulawarga uga menahi pangribawa marang kulawarga liyane sajrone panguripan ing masyarakat. Miturut Friedman (sajrone Sudiarto, 2007), menahi pangerten yen kulawarga dumadi saka loro utawa luwih indhividu kang nggabung amarga *ikatan* tartamtu kanggo padha mbagi

pangalaman lan nindakake sesambungan emosional, sarta ngidentifikasi dhiri minangka bageyan saka kulawarga.

Bapak minangka kepala kulawarga salah siji tugase yaiku menahi rasa tresna lan rasa aman tentrem marang anggota kulawargane, nganti mujudake kulawarga kang bagya mulya uga *harmonis*. Kulawarga minangka *forum* pendhidhikan kang kawiwitan kang paling utama sajrone pangrembakan uripe anak lan dadi dhasar kang wigati ing pawujudan karakter manungsa iku dhewe (sajrone Hyoscyamina, 2011:97). Minangka wong tuwa uga kudune ndhidhik lan dadi patuladhan kanggo anak-anake.

Ora kabeh pawongan kang mbangun sawijining kulawarga kuwi bisa nyiptakake kulawarga kang *harmonis*. Kulawarga uga kudu didhasari kanthi rasa percaya lan setya marang liyane. Miturut Syuhud (2013: 90) kasetyan minangka syarat kang paling dhasar ing sawijine balewisma utawa kulawarga. Anane rasa

percaya lan setya ora bakal ana perkara-perkara sajrone balewisma lan mujudake kulawarga kang bagya mulya.

Saben pawongan mesthine ngupayakake supaya bisa urip kanthi tentrem bagya mulya, nanging saben pawongan ora bisa adoh saka anane perkara ing panguripane. Saben manungsa mesthine nduweni perkara kang diadhepi. Perkara kuwi orang mung karo diri pribadine, uga perkara kang sesambungan karo pawongan liyane. Perkara-perkara kuwi kudune dirampungake kanthi cara kang becik antarane kekarone, supaya bisa mujudake urip kang tentrem sajrone masyarakat. Ora kabeh perkara kuwi kang wis dirampungake bisa ditrima kanthi ikhlas, kadhang kala ana pawongan kang isih ora trima marang kaputusan saka pungkasaning perkara kuwi.

Dhendham yaiku pangrasa kang kepingin mbales amarga atine lara kang tuwuh saka anane memungsuh, lan mesthi nggoleki cara kanggo ngungkapake lara atine supaya pawongan liyane cilaka. Endraswara (2012:123), dhendham tegese pawongan kang nduweni kekarapan kanggo mbales amarga anane rasa nesu utawa ora seneng marang pawongan liyane. Rasa dhendham kang diduweni sawijine pawongan minangka wujud saka anane ego sajrone diri sawijine pawongan. Pawongan kang nduweni rasa dhendham iki mesthi nduweni kekarapan kanggo mbalesake utawa ngungkapake rasa dhendhame marang pawongan kang dituju. Cara apa wae kadhang kala ditindakake supaya bisa mbales rasa dhendhame. Tuladhane kaya nggepuk, nesu, uga bisa nganti mateni pawongan liyane. Sawise bisa mbales rasa dhendhame, bakal tuwuh rasa marem sajrone diri pribadine amarga wis bisa mujudake kekarapane yaiku mbales dhendham. Senajan bales dhendhame kuwi mujudake tumindak kang ala lan mbebayani kanggo diri pribadine sarta pawongan liyane.

Tumindak mbales dhendham kuwi bisa digolongake marang babagan kang diarani *Thanatos*. Miturut Alwisol (2011: 11) *Thanatos* yaiku salah sawijine perangan saka dinamika kapribaden insting. Insting diperang maneh dadi loro, yaiku Insting urip kang diarani *eros*, lan insting mati kang diarani *thanatos*. *Eros* yaiku motif utawa kapenginan kang dhasari manungsa supaya bisa tumindak *positif* utawa becik. Energi kang diduweni *eros* iki yaiku Libido. *Thanatos* yaiku insting mati kang ndhasari manungsa supaya nindakake babagan kang ala utawa *negatif*. Wujud saka insting mati utawa *thanatos* iki yaiku agresif, destruktif, lan nuwuhake sikap ora seneng marang pawongan liyane, uga tumindak *kekerasan* kang bisa arupa kadurjanan lan mateni pawongan liyane. Dhendham ing kene bisa digolongake ing insting mati utawa *thanatos*, amarga dhendham minangka wujud saka tumindak kang negatif lan bisa mbebayani marang pawongan liyane. Ora ana perkara yen ora ana sebabe. Kaya dene rasa dhendham, yen ora ana sebabe ora bakal ana kedadeyan kasebut.

Anane rasa dhendham lan kekarapan kanggo mbales dhendham kuwi bisa nuwuhake babagan kang ala marang pawongan liyane uga marang diri pribadi manungsa kasebut. Apa maneh yen rasa dhendham iki wis disimpen nganti suwe lan ora diungkapake, kuwi bisa

nuwuhake rasa gething marang liyane, sarta bisa uga ngganggu psikologise pawongan kasebut.

Sikap-sikap kuwi akeh dicitakake ing karya sastra. Karya sastra kae minangka kaca pangilon tumrap panguripane manungsa kang nyata. Digambarake dening pangripta. Miturut Endraswara (2003:89) karya sastra minangka gegambarane kahanane masyarakat nalika iku. Pangripta ngripta karya sastra mau kanggo sarana dhokumentasi lan sarana komunikasi antarane pangripta lan pamaos kang bisa awujud lisan utawa tulisan.

Aminuddin (1986:47) uga ngandharake yen karya sastra mujudake kreasine manungsa sing ana sajrone urip ing bebrayan. Bab iki ngandharake yen sastra iku minangka gegambarane kedadean ing sajrone masyarakat kang diolah kanthi imajinasine pangriptane. Salah sijine karya sastra yaiku cerbung. Cerbung yaiku crita sambung, yaiku crita kang dipedhot-pedhot nanging isih sesambungan siji lan sijine critane.

Sastra Jawa isih akeh urip ing jaman saiki. Sastra Jawa modern nduweni genre-genre sastra kang mirip karo sastra *Barat* (Darni, 2016:4). Tuladhane yaiku cerkak padha karo *short story*, cerbung padha karo *long story*, guritan utawa puisi Jawa modern padha karo *poem*, lan novel.

Cerbung minangka wiwitan saka pangrembakane karya sastra modern kang kapacak sajrone majalah-majalah lan koran (Hutomo, 1975:5). Cerbung karipta amarga ana angen-angen utawa *inspirasi* kang ana sajrone pamikire pangripta, banjur diolah supaya dadi crita kang dikarepake dening pangripta. Lumrahe cerbung iku dawa, amarga cara nyritakake nggunakake teknik sing njlimet lan jangkep antarane kedadean siji lan sabanjure.

Salah sawijine cerbung kanthi irah-irahah "SEMPAL" anggitane Anthin Ys Taufan Putera iki uga mujudake tumindak mbales dhendham dening paraga utamane. Anthin Ys Taufan Putera yaiku salah sawijine pangarang jawa kang isih aktif anggane ngripta karya sastra. Salah hasil karyane yaiku cerbung *Sempal* kang kamot ing majalah Jaka Lodhang taun 2016 kanthi 8 episode. Cerbung *Sempal* iki mujudake cerbung kang nggambarake tumindak mbales dhendham paraga utamane kang jenenge Irawan, kang alur critane kebak *kejutan* tumrap para pamaos. Cerbung 'Sempal' iki intine nyritakake ngenani dulur loro Irawan lan Irawati kang dipisahake amarga wong tuwane pisah, lan nyebabake adhine yaiku Irawan kena gangguan psikologis amarga urip karo ibu tirine. Cerbung iki mujudake sawijining bocah kang nduweni rasa dhendham marang ibu tirine amarga wis mateni bapak kandhunge. Rasa dhendham kang ana sajrone cerbung iki kaya dene ing kanyatan. Semana uga watak paraga, uga salaras karo kanyatan.

Cerbung iki narik kawigaten gawe diteliti supaya bisa mangerteni kahanan psikologise paraga utama kang aran Irawan lan wujud tumindak bales dhendhame Irawan. Panliten iki kalebu panliten psikologi sastra. Miturut Endraswara (sajrone Minderop, 2013:59) psikologi sastra yaiku interdisiplin antarane psikologi lan sastra. Panliti nggunakake panliten iki kanthi tintingan psikologi amarga psikologi minangka kabutuhan kanggo

pribadi manungsa. Paedah utama psikologis yaiku ngandharake tumindake manungsa utawa kedadeyan-kedadeyan kang disandhang kanthi sistematis. Paedah kaping loro yaiku bisa mangerteni tumindak, kedadeyan utawa akibat sajrone diri manungsa. Andharan kuwi bisa dimangerteni yen psikologi lan sastra ana sesambungane. Paraga lan tumindake mujudake sawijine unsur karya sastra kang dadi bakal panliten psikologi sastra.

Panliten psikologi sastra iki nganut teori psikoanalisis Sigmund Freud. Bab rasa dhendham kang disandhang dening paraga utama Irawan, trep karo teori psikoanalisis Sigmund Freud. Kajian psikoanalisis Sigmund Freud ngrembug telung jinis kapribaden sajrone jiwane manungsa yaiku id, ego, lan super ego. Telung jinis kapribaden iku bisa awèh pambiyantu kanggo ngonceki rasa dhendham lan tumindak bales dhendham. Saliyane rasa dhendham kang kalebu ing babagan insting mati, *mekanisme pertahanan* uga digunakake sajrone panliten iki. Minderop (2013:29) ngandharake yen *mekanisme pertahanan* kedadeyan amarga anane dorongan utawa pangrasa kang digunakake kanggo nggoleki objek pangganti. Sajrone teori kepribaden, *mekanisme pertahanan* yaiku karakteristik kang kuwat sajrone diri manungsa. Kanggo ngonceki cerbung *Sempal* iki bakal digunakake titingan psikologi sastra kanthi konsep psikoanalisis Sigmund Freud. Adhedhasar andharan ing ndhuwur, cerbung *Sempal* anggitané Anthin YS Taufan Putera iki dititingi kanthi irah-irahan “*Dhendham sajrone Cerbung Sempal Anggitane Anthin YS Taufan Putera (Titingan Psikoanalisis Sigmund Freud)*”

1.2 Underan Panliten

Adhedhasar andharan ing ndhuwur, underan panliten kang bisa dijupuk yaiku:

- 1) Kepriye struktur kepribaden sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera?
- 2) Apa panyebab anane dhendham sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera?
- 3) Kepriye wujud dhendham cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera?
- 4) Kepriye *mekanisme pertahanan ego* sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera?

1.3 Ancase Panliten

Panliten iki nduweni ancas yaiku :

- 1) Ngandharake struktur kepribaden sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera
- 2) Ngandharake panyebab dhendham sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera
- 3) Ngandharake wujud dhendham sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera
- 4) Ngandharake *mekanisme pertahanan ego* sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera

1.4 Paedahe Panliten

Saben panliten mesthi nduweni paedah kang bisa dijupuk miturut babagan kang dirembug. Paedah kang dadi pangarep-arep saka panliten iki, yaiku:

- 1) Tumrap studi sastra, dikarepake bisa ngrembakake bab telaah sastra mligine ngenani psikologi sastra.
- 2) Tumrap pamaos, panliten iki dikarepake bisa nggampangake pamaos anggone mangerteni isine cerbung *Sempal*.
- 3) Tumrap piwulangan, panliten iki dikarepake bisa digunakake bahan ajar ngenani sastra ing sekolahan.
- 4) Tumrap panliten, bisa nambahi referensi tumrap panlitene.

1.5 Wewatesan tetembungan

Supaya ora nuwuhake persepsi kang beda, mula panliten iki menèhi wewatesane tetembungan kaya mangkene.

- 1) **Dhendham**
Dhendham tegese pawongan kang nduweni kekarepan kanggo mbales amarga anane rasa nesu utawa ora seneng marang pawongan liyane. Rasa dhendham kang diduweni sawijine pawongan minangka wujud saka anane ego sajrone diri sawijine pawongan
- 2) **Mekanisme Pertahanan Ego**
Minderop (2013:29) *mekanisme pertahanan* bisa kedadeyan amarga anane pangrasa kang beda kang nyengkuyung anggone nggolek objek liyane. Alwisol (2014:23) *mekanisme pertahanan ego* awèh pambiyantu kanggo nolak, uga ngayomi individu saka rasa khawatir.
- 3) **Psikoanalisis Sigmund Freud**
Teori Freud saperangan arupa otobiografi adhedhasar konsep utama munjer marang pengalaman nalika isih cilik lan konflik seksual. Konsep kawiwitan Freud yaiku merang kapribaden dadi telung perangan yaiku sadar, prasadar, lan ora sadar. Topografi utawa peta kesadaran iki digunakake kanggo ndheskripsikake sawijining *event mental* kayata fantasi lan pamikiran. Freud ngenalake telung unsur liyane, yaiku id, ego, super ego.
- 4) **Psikologi Kepribaden**
Alwisol (2014:1) teori psikologi kepribaden nuwuhake konsep-konsep kayata dinamika pengaturan tindak-tanduk, pola tindak-tanduk, model tindak-tanduk, lan pangrembaka reportir tindak-tanduk, sajrone ngurangi kompleksitas tindak-tanduk manungsa.
- 5) **Psikologi Sastra**
Miturut Endraswara (sajrone Minderop, 2013:59) psikologi sastra yaiku interdisiplin antarane psikologi lan sastra. Psikologi sastra minangka kabutuhan kanggo pribadi manungsa utawa paraga sajrone sawijine karya sastra.

METODHE PANLITEN

3.1 Ancangan Panliten

Ancangan panliten ditindakake sadurunge nganalisis dhata utawa nindakake sawijine panliten. Rancangan kang dipilih kudu cundhuk karo variabel panliten. Jinis panliten iki yaiku panliten kanthi nggunakake metode deskriptif kualitatif kanthi tintingan psikologi sastra. Kualitas penafsiran sajrone metode kualitatif diwatesi karo hakikat fakta-fakta sosial. Tegese fakta sosial yaiku fakta kang dijabarake karo subjek. Panliten iki nggunakake metode deskriptif kualitatif amarga dhata panliten iki yaiku cerbung kang awujud tembung-tembung lan ukara-ukara. Panliten kualitatif yaiku panliten kang nduweni ancas kanggo mahami fenomena ngenani samubarang bab kang dialami dening subjek panliten, kayata tumindak, pamawas, motivasi, prilaku, lan liya-liyane, kang ditengenake sajrone panliten kualitatif yaiku kagiyatan panliten ilmiah kanthi njlentrehake lan mahami sawernaning babagan sosial kang diamati (Moleong, 2001:6).

Panliten kualitatif kaya ngene iki nduweni sipat alamiah lan ngasilake dhata dheskriptif arupa tembung-tembung tinulis utawa lisan saka pawongan, solah bawa, utawa dhata-dhata liyane kang bisa diteliti dening panliti. Anggone nyuguhake data tumrap panliten dheskriptif kualitatif yaiku kanthi wujud dheskripsi. Metode iki digunakake kanggo medharake dhata kang ngandung wujud rasa dhendham sajrone cerbung *Sempal* kang kamot ing majalah Jaka Lodhang taun 2016.

3.2 Sumber Dhata Lan Dhata

3.2.1 Sumber Dhata

Sumber dhata yaiku salah sawijine perangan kang wigati sajrone panliten. Miturut Siswantoro (2010:70), sumber dhata diperang dadi loro, yaiku sumber dhata *primer* lan sumber dhata *sekunder*. Dhata *primer* yaiku sumber dhata kang paling utama utawa sumber dhata kang pokok. Lan sumber dhata *sekunder* yaiku sumber dhata kang dadi panyengkuyung marang sumber dhata *primer*. Sumber dhata *sekunder* iki uga wigati tumrap panliten kang lagi ditindakake.

Sumber dhata *primer* sajrone panliten iki yaiku sawijining karya sastra modern kang awujud cerbung cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera. Cerbung kasebut kamot sajrone majalah Jaka Lodhang taun 2016. Cerbung kasebut kasusun saka 8 edhisi. Sumber dhata *sekunder* yaiku buku-buku ngenani panliten sastra lan buku-buku ngenani teori psikoanalisis Sigmund Freud

3.2.2 Dhata

Dhata yaiku sakabehane fakta kang bisa dadi bahan nyusun sawijine informasi utawa asale cathethan panliti kang diolah kanggo asile panliten. Miturut Marliany (2010:169), dhata kang bener yaiku dhata kang ana kaya kahanan asline. Dhata kang bener iku ngandhut teges ing sawalike dhata kang ana kasebut. Dhata kang digunakake yaiku arupa sawijine karya sastra.

Dhata kang digunakake lan diteliti sajrone panliten iki yaiku antarane dialog antarane paraga, tembung-tembung, ukara, lan solah bawane paraga sajrone

cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera kang sesambungan karo wujud rasa dhendham dening paraga utama kang jenenge Irawan sajrone cerbung *Sempal* kang kamot ing Majalah Jaka Lodhang iki.

3.3 Tatacara Nglumpukake Dhata

Pangumpulan dhata kang becik menehi pangaribawa anggone nggayuh panyelelesaian perkara kanthi becik uga. Miturut etimologis deskriptif lan analisis nduweni teges njlentrehake (Ratna, 2004:53). Teknik cara ngumpulake dhata sajrone panliten iki yaiku kanthi metode dheskriptif analisis. Metode studi pustaka, kang nduweni tujuan yaiku kanggo ngumpulake dhata lan informasi awujud rena-rena materi, kayata kang ana ing perpustakaan, buku-kuku, majalah, jurnal, dokumen, lsp. Dene tata cara nglumpukake dhata kaya ing ngisor iki.

- 1) Teknik waca, teknik iki katindakake kanthi cara maca sumber dhata tinulis kang sesambungan karo panliten. Sumber dhata sajrone panliten iki yaiku salah sawijine karya sastra modern awujud cerbung kanthi irah-irahan *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera kang kamot ing majalah Jaka Lodhang taun 2016.
- 2) Teknik cathet, teknik iki katindakake kanthi nyatheti perangan kang wigati sajrone sumber dhata. Teknik iki katindakake kanthi menehi tandha pethikan-pethikan saka cerbung kang arupa tembung, utawa ukara-ukarane kang trep karo undherane panliten.
- 3) Nglompokake dhata, tahap kang ditindakake dening panliti sajrone nglompokake dhata yaiku dhata-dhata kang wis dicathet dikelompokake miturut ancase panliten.

3.4 Tatacara Njlentrehake Dhata

Metode panliten kang digunakake sajrone panliten iki yaiku metode deskriptif analisis. Yaiku metode kang digunakake kanggo njlentrehna dhata banjur nganalisis dhata kang ana, metode kasebut digunakake kanggo njlentrehna kanyatan-kanyatan utawa dhata kang digunakake banjur dijlentrehake kanthi luwih cetha lan njlimet lan kanthi menehi gambaran saka cuplikan utawa pethilan kang wis dijlentrehake.

Teknik analisis dhata kang digunakake yaiku tintingan psikologi sastra, tintingan psikologi sastra kasebut digunakake minangka lelandhesan sajrone nganalisis dening panliten.

1) Analisis dhata

Nganalisis dhata pokok yaiku arupa cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera, kang slaras karo underan panliten yaiku struktur kepribaden, wujud rasa dhendham, panyebab tuwuhe rasa dhendham, lan mekanisme pertahanan ego sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera.

2) Dheskripsi asil analisis dhata

Saka asil analisis panliten iki, banjur didheskripsikake kanthi njlimet lan runtut adhedhasar underan panliten lan nggunakake teori-teori kang sadurunge kang wis dijlentrehake. Teori kang digunakake yaiku psikoanalisis Sigmund Freud.

3) Dudutan asil panliten

Saka panliten analisis dhata, banjur kabeh ditarik sawijining dudutan. Perangan dudutan iki minangka asil pungkasan saka proses panliten.

3.5 Tatacara Panulisan Asile Panliten

Tata cara panliten kanggo nyuguhake asile panliten cerbung *Sempal* iki yaiku diwujudake kanthi wujud deskripsi ngenani underan panliten, yaiku motivasi paraga utama nindakake aktualisasi diri sajrone cerbung *Sempal*, wujud rasa dhendham paraga utama sajrone cerbung *Sempal*, lan cara mujudake rasa dhendham sajrone cerbung *Sempal*. Sistematika panulisan panliten iki bakal kasusun saka lima perangan bab, yaiku:

Bab I : minangka purwaka, isine ngenani landhesan panliten, underan panliten, tujuwan panliten, pedah panliten, wewatesan panliten, lan wewatean tetembungan.

Bab II : titingan kapustakan. Isine yaiku ngenani panliten sadurunge kang saemper, sastra lan psikologi, teori psikoanalisis Sigmund Freud, dinamika kepribaden, lan mekanisme pertahanan.

Bab III :metodhe Panliten, isine yaiku ngenani ancangan panliten, sumber dhata lan dhata panliten, instrumen panliten, tata cara ngumpulake dhata, tata cara pangolahan dhata, tata cara nulis asile panliten.

Bab IV :minangka andharan asil panliten, isine ngenani struktur kapribaden sajrone cerbung *Sempal*, panyebab dhendham sajrone cerbung *Sempal*, wujud dhendham sajrone cerbung *Sempal*, lan mekanisme pertahanan ego sajrone cerbung *Sempal*

Bab V :panutup, kang isine dudutan lan pamrayoga.

ANDHARAN LAN JLENTREHAN

4.1 Struktur Kapribaden sajrone Cerbung *Sempal*

4.1.1 Id

Id minangka perangan kang paling dhasar saka kapribaden. Perangan kang primitif kang wis lumaku wiwit bayi kang durung mangerteni donya njaba. Id lumaku ing tingkat ora sadar lan ora diatur karo pamikiran wektu, panggonan lan logika. Id nduweni sipat kang ora realistik, ora logis, lan amung nggolek kanikmatan. Titikane Id liyane yaiku ora nduweni moralitas, amarga ora bisa mbedakake antarane apik lan ala. Kabeh energine mung digunakake kanggo satujuwan, lan nggoleki kanikmatan kanthi ora nggatekake apik lan ala.

4.1.1.1 Id paraga Irawan

Perangan struktur kapribaden mligine Id uga bisa dideleng sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera kasebut. Wujud struktur kapribaden kasebut katuduhake dening paraga Irawati lan Irawan minangka paraga utamane. Paraga utama kang aran Irawan iki nandhang struktur kapribaden Id. Sawise ing Villa Madukara banjur Irawati ketemu karo Irawan.

Dheweke seneng banget. Wis suwe dheweke ora ketemu lan saiki ditemokake maneh karo adhine kang ditresnani. Ana babagan kang marakake kaget ing ati lan pamikirane Irawati. Yaiku nalika Irawan crita ngenani kepinginane Irawan nyingkirake lan mateni Seno. Kaya cuplikan ing ngisor iki.

“Bi Ira sengit ta, karo Seno?” pitakone Irawan gawe kaget.

“Kok Wawan bisa kandha ngono?”

“Ya, ora. Nanging ora seneng iku rak ora padha karo sengit.”

“Mongsok, ngono!” wangsulane Irawan sajak ora marem.

“Piye yen wong iku disingkirake bae?” dadakan Irawan clathu maneh sawuse sauntara meneng. Nanging omongane Irawan sing pungkasan iku mau tenan-tenan marai eram lan kaget. Nganti rada sauntara wektu Ira ora bisa wangsulan kanggo nanggapi pitakonan sing ngemu pangajak iku. (Sempal, 2016:21)

Cuplikan ing ndhuwur mujudake Id sajrone Irawan. Id ing kene yaiku kepinginane Irawan supaya bisa nyingkirane Seno. Sepuluh taun kang wis lumaku dirasa abot banget dening rumaja lanang kang saiki ngancik umur 15 taun, rumaja kang wis sekolah ing tataran SMP. Rumaja lanang iki wis dadi bocah abege kang garis uripe dirasa pait. Bocah rumaja kang jenenge Irawan iki saiki urip kanthi rekasa lan ora kepenak karo ibu tirine lan sadulur tirine. Urip kang dilakoni owah dadi ancaman amarga kedadeyan sepuluh taun kepungkur kang dirasa pacoban paling abot ing uripe. Bocah kuwi adhine Irawati kang paling disayang kang wis sasuwene iki ora ketemu.

Topik cecaturane Irawati lan Irawan ing ndhuwur yaiku ngenani Seno. Bisa dideleng yen kekarone nuduhake yen ora seneng karo Seno. Sipate Seno kang ala pancen ora disenengi dening sapa wae. Sawise Irawati mlaku mlaku karo Irawan ing mburi Villa Madukara, Irawati dadi mangerteni kepriye Irawan saiki. Dheweke kang suwe ora ketemu karo Irawan, sawise cecaturan kasebut dheweke mangereteni kahanan kang ngagetake atine. Irawati ora ngerti kekaropane Irawan sing iki, yaiku kepingin nyingkirake Seno. Irawati kang durung ngereti kanthi cetha kahanan ing Villa Madukara kuwi mung bisa kaget lan mlongo ora mangerteni kekaropane Irawan ngomong kaya ngono. Senajan Irawati ora ngerti teges saka tembung nyingkirake kang diucapake dening Irawan iki kaya apa, nanging dheweke percaya yen kepinginane Irawan kuwi ora apik.

Dideleng saka carane Irawan ngomongake kepinginane, kuwi kaya ngandhut babagan kang disingidakake. Ukara kekaropane Irawan kasebut kang kapengin nyingkirake Seno kuwi kaya kebak teka-teki kang disingidakake dening Irawan. Irawan kang isih bocah rumaja kuwi kaya kaya dudu bocah rumaja kaya biyasane. Irawati mung bisa ngrungokake apa kekaropane Irawan kuwi, senajan dheweke uga penasaran kena ngapa Irawan kok bisa nduweni kekaropane kang kaya mangkono. Irawan kang durung mangerteni yen Irawati iku mbakyu kandhunge mung ngira Irawati kuwi guru

private kaya liyane, mangkane dheweke ora segan kanggo ngandharake kekarepane.

Anane Id sajrone dirine Irawan. Id yaiku kepenginan sajrone pamikiranane Irawan kang durung kasembadan utawa durung kawujud. Isih mung dadi pamikiran wae. Kepenginan kuwi bisa wae diwujudkan dening Irawan yen wis mampu lan nduweni kekarepan kanggo mujudake pamikiranane kasebut. Pepenginan sajrone Irawan iki uga mujudake anane dhendham ing dirine Irawan. Anane kedadeyan lan kahanan kang ora disenengi kasebut kang marakake Irawan nduweni pepenginan kaya mangkono kang tumuju marang dhendham ing dirine.

4.1.1.2 Id Paraga Irawati

Wujud struktur kapribaden kasebut katuduhake dening paraga Irawati lan Irawan minangka paraga utamane. Irawati minangka salah sawijine paraga utama wanita kang nduweni pepenginan kang durung diwujudkan.

Pepenginan kasebut arupa angen-angen kang isih ana ing pamikiranane. Wujud Id kang diduweni dening Irawati kasebut bisa dideleng ing cuplikan ing ngisor iki.

Wektu sing mung kari karo tangan wulan mau dening Irawati bakal dientekake kanggo nambani kangene marang adhine. Bab iki durung nate dikandakake marang Sutejo. Kaya tiba kebeneran nalika wingi iseng-iseng maca koran, Irawati maca lowongan kerja minangka guru privat. Alamatate jelas yen sing mbutuhake mau anggone manggon ing omah sing taun kepungkur nate dadi papan pangeyupane. Papan kang wis menehi saperangan kasenangan nalika Irawati isih cilik. Isih kumpul klawan bapak-ibu lan adhine. (Sempal, 2016:1)

Cerbung Sempal iki nyritakake ngenani bocah kang umure lagi wae ngancik 15 taun kang wis dadi korban saka perkara wong tuwane. Wong tuwane kang jenenge Pak Pandhu iki kalebu pawongan kang sukses lan sugih. Pakaryane yaiku minangka Arsitek kang wis kawentar saka ngendi-endi. Bojone Ny. Pandhu nduweni anak loro yaiku Irawati lan Irawan manggon ing omah kang ana ing Villa Madukara. Umur anak-anake Pak Pandhu iki beda pitung taun. Kulawargane Pak Pandhu bisa diarani kulawarga kang bagya mulya, kanthi urip tentrem lan kacukupan. Sawijine dina ing wayah esuk, dumadakan Irawati kang isih turu ditangeni dening ibune banjur dijak budhal karo pawongan mudha lanang kang ora dimangerteni kuwi sapa. Bapak lan adhine Irawan kang uga isih turu ora ngerti yen Ny. Pandhu lan Irawati lunga ninggalake omah. Wiwit saka wayah esuk iku, Irawati lan Irawan kepisah, lan ora ngerti kabare nganti sepuluh taun iki, lan ora ana kabar-kabaran maneh.

Nganti ing sawijine dina, Irawati kang wis dadi gadis dewasa kang ayu lan nduweni sipat lemah lembut, iki wis bakal dilamar dening kekasihe kang jenenge Suteja. Irawati saiki manggon ing Jakarta wiwit dheweke melu pindah karo ibune sepuluh taun kepungkur. Kekasihe Irawati kang jenenge Suteja iki kalebu pawongan lanang kang bagus rupane lan apik sipate, uga wis bisa diarani pawongan kang wis mapan. Suteja kalebu pawongan kang tanggung jawab, buktine

dheweke ngajak Irawati pindhah menyang USA sawise dheweke resmi nikah karo Irawati, amarga dheweke bakal ngayahi tugas belajar lan ora pengin adoh karo Irawati sarta ngiras pantes 'bulan madu' ing manca negara.

Babagan kasebut mujudake Id sajrone paraga utama wanita yaiku Irawati. Irawati kang arep nikah lan bakal manggon ing Amerika melu Sutejo nduweni kepenginan ketemu karo adhine. Irawan karo ngenteni wektune nikah lan budhal menyang Amerika kepengin ketemu adhine lan kepengin ngerti kabar adhi kesayangane kuwi. Sadurunge Irawati ninggalake Indonesia, dheweke pengin pamitan karo adhine, kang bakal ora ketemu suwe yen wis ditinggal menyang Amerika. Kahanan kasebut kang njalani Irawati nduweni kekarepan kaya ngono kuwi. Kepenginan kuwi mung isih ing pamikiranane Irawati, nanging ora nutup kamungkinan yen kekarepan kuwi uga bakal kawujudake. Id kang diwujudkan kaliyan pepenginanane Irawati yaiku kepengin methuki adhine kang wis suwi ora ketemu. Kira-kira sepuluh taun dheweke ora ketemu maneh karo Irawan.

Sepuluh tauh kepungkur, sawise ibune Irawati ngajak Irawati metu saka omahe Pak Pandhu ing Villa Madukara, ing njabane omah, kekarone ibune Irawati lan Irawati wis dienteni lan dijemput dening nom-noman lanang kang nggawa mobil sedhan lan wis ngenteni, kaya kang wis dicethakake ing cuplikan ing ndhuwur. Ibune Irawati katon wis akrab banget karo nom-noman lanang kuwi kang diweruhi jenengen Pak Wisnubrata. Irawati durung ngerti sapa sabenero pawongna nom-noman lanang kuwi. Katelu pawongan kuwi banjur budhal mangkat ninggalake omahe Pak Pandhu lan Irawan kang uga isih turu ing jero kamar omah kuwi. Irawati sajake ya ora penak atine nalika ninggalake bapak lan adhine, nanging ibune tetep meksa supaya Irawati tetep nurut wae. Sadurunge pancen Irawati durung ngerti arep digawa menyang ngendi dening nom-noman lanang kuwi, nganti ing tengah dalan ibune Irawati ngandhani yen dheweke bakal menyang Jakarta, pindah mrana lan sekolah ing kana.

Sawise sepuluh taun wis kaliwatan, nganti saiki dheweke isih manggon ana ing Jakarta. Dheweke dadi anak tunggal ibune lan Pak Wisnubrata, amarga ibune lan Pak Wisnubrata ora kagungan turun. Sasuwene sepuluh taun iku Irawati ora ngerti kabar saka bapake Pak Pandhu lan adhine Irawan.

4.1.2 Ego

Ego yaiku aku utawa diri kang tuwuh saka Id lan dadi punjer saka individu anggane komunikasi kaliyan donya njaba. Ego tuwuh amarga anane kabutuhan-kabutuhan organisme kang salaras kaliyan kabutuhan objektif. Pambedane Id kaliyan ego yaiku id mung mangerteni kasunyatan subjektif-jiwa, ego mbedakake prakara kang ana ing batin lan donya njaba. Ego manut prinsip kasunyatan, yaiku nyegah anane tegangan nganthi ditemokake sawijine objek kang trep kanggo muwasake kabutuhan. Kanthi proses sekunder ego nyusun rencana kanggo muwasake kabutuhan. Kanggo nindakake tugase kanthi efisien, ego ngontrol kabeh fungsi kognitif lan intelektual.

Ego minangka perangan saka alam sadhar lan ora sadhar. *Ego* ngrembaka saka *id*. Cara kerjane *Ego* adhedhasar prinsip realita (Alwisol, 2011:15). *Prinsip realita* ditindakake kanthi sarana proses *sekunder*. Proses *sekunder* yaiku tuwuh pikiran kang asipat realistik kanggo nyusun rencana lan nguji rencana kang wis ditata. Proses *sekunder* kasebut digunakake kanggo mujudake apa kang dikarepake ing pikiran.

Perangan struktur kapribaden mligine ego uga bisa dideleng sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera kasebut. Wujud struktur kapribaden kasebut katuduhake dening paraga Irawati lan Irawan. Pepenginan kang ana sajrone dirine, bisa kasembadan lan diwujudake kanthi nyata. Wujud ego kang diduweni dening Irawan lan Irawati kasebut bisa dideleng sajrone cerbung kasebut. Wujud ego kaping pisan yaiku ditindakake dening Irawati. Kaya cuplikan ing ngisor iki.

Irawati isih ubeg nyepakake keperluan kanggo menahi les privat nalika Suteja teka. Dhek mau Irawati wis kober buku-buku pegangan kanggo mulang bocah tingkat SMP. Pakean sacukupe uga wis disiyapake iki pancen ora kaya guru privat sing lumrah. Saliyane panggonane adoh ing sajabane kutha. Omah iku mencil banget. Saliyane iku, pancen ing iklan wis disebutake yen guru mau kudu gelem manggon ing kono sasuwene angsa preinan ngiras karo momonga bocah ding dilesi. (Sempal, 2016:5)

Cuplikan ing ndhuwur iki nuduhake anane Ego kang wis ditindakake dening salah sijine paraga utama wadon, yaiku Irawati. Irawati kang arepe ninggalake Indonesia lan pindhah menyang Amerika, dheweke nduweni pepenginan sadurunge yaiku kepengin ketemu adhine kang wis suwe ora diweruhi kabare. Wis dimangerteni yen Irawati lan Irawan kapisah amarga tumindake ibune sepuluh taun kapungkur. Irawan kang urip karo Bapake yaiku Pak Pandhu ing Villa Madukara lan Irawati kang melu urip karo ibune ing Jakarta. Sawise kedadeyan kasebut, Irawati ora ngerti kabare adhine kasebut.

Sepuluh taun sawise kedadeyan kasebut, sawijine dina dheweke mangerteni kabar ngenani Villa Madukara, yaiku panggonan omahe biyen nalika isih urip karo Pak Pandhu, bapak kandhunge. Dheweke kepengin marani adhine ing Villa Madukara kanthi cara dadi guru private Irawan kaya kang dicethakake ing surat kabar kasebut. Dheweke kangen banget marang adhine, mesthi wae amarga wis sepuluh taun ora ketemu. Dheweke mesthi pangling banget, apa maneh saiki adhine wis sekolah ngancik tataran SMP.

Nuduhake yen Irawati lagi nyiyapake sawijine kaperluane kanggo nglamar kerja dadi guru privat ing Villa Madukara. Cuplikan ing ndhuwur uga nyethakake kanthi cetha apa wae kang lagi ditindakake dening Irawati. Irawati kang bakal dadi guru private bocah SMP, dheweke banjur nyepakake samubarang, kayata buku-buku kang trep karo materi bocah sekolah tataran SMP, banjur nyepakake sawijine pakean kanggo nginep ing Villa Madukara. Sangking senenge arepe ketemu karo adhine, Irawan. Irawati nganti mbelani buku-buku rada akeh kang kirane trep lan bisa mbantu adhine

kanggo sekolahe. Dheweke nyiyapake klambi amarga ing berita kasebut wis dicethakake yaiku sing arep dadi guru private kuwi bakal mango lan nginep ing lana, yaiku ing Villa Madukara, lan babagan kasebut ora dadi hambatan gawe Irawati. Dheweke malah seneng banget, dheweke bisa luwih cedhak karo adhine lan ngeri kahanane adhine.

Irawati bisa nyembadani Id-e. Sajrone Id-e Irawati nduweni pepenginan yaiku kepengin ketemu adhine kang wis suwe ora ketemu kira-kira sepuluh taun kekarone kapisah. Niyat kasebut tuwuh saka alam bawah sadare Irawati nalika dheweke arep nikah karo Sutejo lan bakal ninggalake Indonesia. Saliyane iku uga dheweke kangen banget karo adhine, dheweke kepengin mangerteni kabar adhine kasebut. Pepenginan Irawati diwujudake kanthi cara lakune ego yaiku tumindak. Tumindake Irawati yaiku nglamar kerja dadi guru privat ing Villa Madukara, panggonan adhine saiki. Sadurunge dadi guru privat, Irawati nyiyapake kaperluane anggone dadi guru. Tumindake Irawati kanthi nyiyapake sawijine kaperluan kasbeu tuga bisa diarane Ego, yaiku mujudake kepenginan kang dikarepake.

4.1.3 Super Ego

Cerbung *Sempal* iki ora ana super ego kang bisa ngontrol Id lan Ego. Yaiku kepenginane Irawan kang rep mateni ibu tirine lan dulur kuwalone. Id kang diduweni Irawan kasebut nyatane bisa diwujudake kanthi Ego, yaiku Irawan mateni ibun irine lan Seno. Irawan nganti bisa nindakake kadurjanan kasebut amarga ora anane super ego kang ngontrol Id sajrone dirine Irawan. Kepenginan Irawan kang gedhe banget kasebut nganti ora bisa nuwuhake super ego sajrone dirine. Ora ana super ego kang nyegah Irawan anggone pengin mateni ibu tirine lan Seno. Dadi, Irawan tetep bisa mateni ibu tirine lan Seno. Semana uga Irawati. Kepenginan keemu adhine lan nyelametake Irawan kasebut bisa disembadani lan diwujudake kanthi ora anane super ego sajrone dirine Irawati.

4.2 Panyebab anane Dhendham sajrone cerbung Sempal

Cerbung *Sempal* iki ngandhut babagan dhendham kang ana ing dhirine Irawan, lan bisa tuwuh amarga anane saperangan panyebab. Dhendham iki minangka salah sawijine wujud saka insting mati utawa *thanatos* saka dinamika kapribaden Sigmund Freud. Miturut Freud (sajroning Minderop, 2013:26-27) naluri kang ana sajroning dhirine manungsa diperang dadi loro yaiku naluri panguripan lan naluri mati. Insting mati biyasane diarani kanthi insting kang ngrusak. Kaya dene dhendham utawa rasa dhendham, pawongan bakal ngupaya supaya bisa nuduhake apa kang lagi dirasakake marang sawijine tumindak kang diarani balas dhendham. Bales dhendham iki ana amarga anane dorongan utawa panjurung *agresif* ing manungsa.

4.2.1 Tresnane Anak marang Wong Tuwa

Rasa tresna minangka sawijine babagan kali paling dhasar kang kudu diterima dening saben manungsa, rasa tresna bisa diarani uga minangka sawijine hak kang kudu diterima, amarga peran rasa

tresna kanthi psikologis iki nduweni pangribawa kang gedhe banget marang pangrembakane saben indhividu. Mesthi wae saben indhividu kang didhidhik kanthi rasa tresna, bisa mujudake indhividu kang luwih becik karo indhividu liyane kang kurang rasa tresna. Amarga dewasa iki, akeh banget wong tuwa kang ora mujudake rasa rasa tresna iki menyang anake.

Dadi, ora sithik nak utawa bocah kang wani tumindak negative, nindakake babagan kang negatif utawa ala kang biyasane diarani *kenakalan rumaja*. Anak kang wis didhidhik kanthi becik dening wong tuwane mesthi bakal nduweni rasa sayang lan sesambungan *emosional* karo wong tuwane. Anak bakal nduweni rasa tresna lan sayang marang wong tuwane kanthi gedhe, amarga wiwit cilik wis dikulinakake cedhak lan oleh perhatian kang luwih saka wong tuwane.

Kepriye yen ana sawijine kedadeyan kang bisa nyebabake anak kasebut kelangan rasa rasa tresna saka wong tuwane. Utawa anane sawijine perkara kang nyebabake ilange rasa tresna saka wong tuwa marang anake. Kayata pepisahane wong tuwane utawa wong tuwane kang *sibuk* kerja terus lan ora ngurusi anake. Kahanan kang kaya ngono bisa nyebabake gangguan psikis amarga kaget utawa *shock* ngenani owah-owahing kahanan kang ana. Anak bisa ora nrima kahananane sing saiki.

Kahanan kang kaya ngono kuwi kaya dene crita ing cerbung *Sempal* iki, yaiku ngenani Irawan kang ditinggal pepisahan wong tuwane banjur ditinggal bapak kandhunge seda kanthi cara kang ora becik. Kedadeyan ibune Irawan lan Irawati kang ninggalake omah kuwi banjur uga nyebabake Pak Pandhu uga ngrasa kelangan. Pak Pandhu uga ora ngerti kepriye lara-larane Ny. Pandu lan Irawati ora ana ing kamar omah kuwi. kanthi kahananane Irawan kang nangis terus nggoleki ibune lan mbakyune, Pak Pandhu malah sikepe uga melu owah ora kaya biyasane. Pak Pandhu minangka wong tuwa kang isih diduweni dening Irawan iki mesthine menahi pangerten marang Irawan utawa nggoleki parane bojo lan anake kuwi. Nyatane ora kaya ngugu. Sikepe Pak Pandhu owah dadi kaya wong lliya. Biyen dadi bapak kang sayang marang anak-anake, sawise kedadeyan kuwi Pak Pandhu owah malah ora ngurusi Irawan kang kudune mbutuhake perhatian kang luwih akeh. Kahahan Pak Pandhu kang owah sikepe kuwi uga nyebabake Irawan kuciwa marang kahanan kang ana. Dheweke ngrasa kelangan kulawarga kang sayang marang dheweke.

Pirang taun sawise kedadeyan kuwi, Pak Pandhu banjur nikah maneh karo wong wadon liya. Irawan banjur nduweni ibu tiri lan dulur tiri siji. Sadurunge, pancen kulawargane Pak Pandhu kang anyar iki dadi kulawarga kang bagya mulya. Nanging, nganti ing sawijine dina Pak Pandhu seda lan kahanan ing kulawarga iku owah banget. Irawan kang ora diurusi kanthi tenanan karo ibu tirine ngrasa sedhik. Apa maneh naika dheweke mangerteni yen bapake seda amarga diracun dening ibu lan dulur tirine. Kaya cuplikan ing ngisor iki.

“...Kandha ngono iku Irawan karo mlengos. “Wong loro iku nyatane wus menthala mateni bapaku kanthi

cara diracun mbaka sethithik. Nalika aku ngerti tumindake durjana iku kabeh-kaebh wus kadhung kelakon. Wus telat.” Bacute maneh kanthi mendhung kandel kang nutupi rupa bagus iku.” (Sempal, 2016:22)

Irawan, rumaja limalas taun kang saiki urip ing Villa Madukara karo ibu tirine lan dulur kuwalone, kang jenenge Seno. Rumaja limalas taun kuwi nyatane ora kaya rumaja-rumaja liyane. Pamikirane Irawan ora kaya rumaja liyane. Pamikirane Irawan wis kaya pamikirane pawongan dewasa kang mateng. Kahanan kasebut bisa amarga anane tuntutan saka lingkungan sekitare. Lingkungan kang ora menahi pangribawa kang positif iki malah bisa ndadekake Irawan dadi rumaja kang beda. Rumaja kang pamikirane ora cocok karo umure saiki. Kahanan kasebut uga bisa diarani minangka gangguan psikologis sawijine pawongan, mligine Irawan.

Nuduhake yen bapake Irawan, Pak Pandhu kuwi wis seda. Lan kang tega nyedani Pak Pandhu kuwi sapa maneh yen ora bojo anyare, yaiku ibu tirine Irawan lan dulur kuwalone, Seno. Katindakake nalika Irawan lan Irawati kang lagi cecaturan ing kebon mburi omah Irawan. Irawan blaka ngenani kahananane ing omah kasebut, nganti blaka ngenani panyebab sedane bapake kang ditresnani lan disayangi. Irawan kang sasuwene sepuluh taun iki urip karo bapake mesthine sayang banget karo bapake iki, amarga mung bapake kulawarga kandhung kang isih diduweni. Senajan Irawan kerep ditinggal bapake kerja lan sibuk dhewe aro pakaryane, nanging Irawan tetep sayang marang bapake. Sawise bapake seda iki, Irawan ngrasa kelangan separuh atine amarga pawongan kang paling ditresnani wis tindak suwarga. Irawan dadi sedhik lan kuciwa. Dheweke ngrasa kelangan kabeh daya uripe, kelangan pawongan kang paling tresna karo dheweke, Irawan dadi ngrasa kijenen urip ing donya iki.

Sasuwene Irawan manggon lan tinggal ing Villa Madukara karo ibu tirine, anan sawijine kedadeyan kang marakake atine lara. Wiwit saka bapake kang seda, nganti perlakuan ibu tirine menyang dheweke kang ora kepenak. Irawan kang lagi ngancik tataran rumaja dipeksa nrima kahanan kasebut. Dadi, gelem-ora gelem Irawan kudu bisa nrima kahanan kasebut lan nyesuaikake awake ing lingkungan kasebut. Irawan kang ngrasa urip ijen ing omah kuwi kudu bisa manadiri lan kuwat ngadhepi kahanan kasebut. Salah sawijine kahanan kang nganti saiki ora bisa ditrima akal lan pikirane Irawan, yaiku kanyatan yen ibu tirine lan dulur kuwalone kang tega nindakake tumindak durjana, yaiku tega mateni bapak kandhunge Irawan, Pak Pandhu kanthi cara menahi racun ing panganan lan ombene Pak Pandhu. Sipat-sipat ala kang diduweni Bu Pandhu lan Seno iki mang marakae kekarone kuwi nindakake tumindak durjana, yaiku mateni Pak Pandhu kanthi cara ngracun.

Irawan kang mangerteni kanthi langsung kedadeyan kasebut, marakake atine lara marang ibu tirine kang tega banget bisa tumindak kaya mangkono. Kedadeyan kasebut kang uga tuwuhe dhendham sajrone Irawan marang ibu tirine lan dulur kuwalone amarga wis tega nyedani bapake.

4.2.2 Donya Brana

Kedadeyan Ibu tirine lan dulur kuwalone anggone mateni bapake kuwi marakake lara atine Irawan. Kekarone mateni Pak Pandhu iki nduweni alesan, yaiku kepengin nguwasani harta kekayaane Pak Pandhu kang bisa diarani akeh banget. Saiki isih durung isa nggawe lan njupuk bandhane Pak Pandhu amarga keturunanane Pak Pandhu yaiku Irawan isih ana. Nalika Irawan ngerti yen bapake diracun supaya mati dening Bu Pandhu lan Seno, dheweke wis telat ora bisa nulungi bapake. Kanthi kedadeyan kuwi, Irawan pengin bales dhendham tumrap sedane bapake.

“Ngapa Bu Ira nyawang aku kaya ngono?” bocah iku nutuh marang Ira, banjur ngguyu. “Aku ngerti, mesthi Bu Ira ngira aku lagi kumat edan. Iya ta?” bacute maneh.

“Aaah, ora. Mongsok ngono?”

“Ora sah selak. Kajaba yen aktingku elek.” Ujare.

“Akting?” Ira ngungun krungu tembunge bocah mau.

“Satenane aku waras-wiris. Aku ethok-ethok ngenglung supaya ora dipateni. Sebab sing padha diincer bandha tinggalane bapak. Yen aku kenthir, wong-wong iku ora padha kuwatir bandha mau bakal diwarisake menyang aku.” (Sempal, 2016:23)

Cuplikan kasebut katindakake dening Irawati lan Irawan ing kebon mburi omahe Irawan ing Villa Madukara. Irawan uga crita ngenani ibu tirine kang arep nguwasani bandhane Irawan. Ngerti tujuwan ala saka ibu tirine, Irawan banjur nesu lan niyate kepengin wales dhendham dadi luwih gedhe. Irawan banjur ndheleng kahanane. Irawan ngerti yen warisane Pak Pandhu kuwi sebagian gedhene diserahake marang dheweke. Irawan uga ngerti yen sasuwene iki ibu tirine kang ngurusi kabeh kabatuhane Irawan. Sawijine dina, pengacarane bapake mara menyang omah kanthi tujuwan njelasake ngenani warisan lan surat wasiate bapake. Tekan jlentrehane pengacara kulawargane kasebut, Irawan banjur ngerti yen dheweke durung bisa nampa lan dadi ahli waris sadurunge Irawan ngancik tataran umur kang pas. Irawan banjur langsung mikirna kepriye anggone nyelametake harta warisan peninggalan bapake supaya ora dijupuk dening pawongan kang nduweni niat kang ala, yaiku Seno lan ibu tirine. Irawan banjur kepikiran, kepriye yen dheweke dadi bocah kenthir wae supaya bisa nggagalake rencanane ibu tirine.

Akhire Irawan njelasake alesan kena apa dheweke kok gelem dadi bocah kenthir. Irawati kaget banget krungu andharane Irawan, yaiku yen Irawan dadi bocah kenthir lan gangguan mental, pengacarane ora bisa nyerahake harta warisane Irawan marang dheweke. Irawan kenthir banjur ndadekake bandhane isih dicekel dening pengacarane lan aman karo pengacarane. Mula saka kuwi, Irawan dadi bisa njaga bandha tinggalane Pak Pandhu kuwi saka ibu tirine lan seno kang wis ngincer wiwit awal. Cuplikan kasebut uga nuduhake alesan liyane anggone Irawan dadi bocah kenthir, yaiku supaya ora dipateni dening ibu tirine. Wis dimangerteni kang mateni bapake Irawan yaiku ibu tirine dhewe. Ora nutup kamungkinan yen ibu tirine uga bakal mateni Irawan supaya bisa nglancarake rencanane sasuwene iki, yaiku nguwasani harta kekayaane Pak Pandhu.

Dadi, Irawan dadi bocah kenthir supaya ora dipateni dening ibu tirine. Ibu irine ora bakal kuwatir yen Irawan dadi bocah kenthir lan harta warisane ora bakal diwenehake menyang Irawan. Sawalike aktinge Irawan dadi bocah kenthir, dheweke uga ngrencanakake sawijine rencana kanggo wales dhendham marang ibu tirine kuwi kang wis jahat banget. Dadi bocah kenthir uga, ndadekake Irawan ora diperhatekake dening ibu tirine lan ora curiga marang Irawan. Irawan dadi bisa kanthi gampang nindakake rencana wales dhendhame kasebut.

Kahanan kang ibu tirine arep nguwasani bandhane Pak Pandhu kasebut kang marakake tuwuhe dhendham sarone Irawan. Irawan ora nyangka yen ibu tirine nduweni ati kang ala kaya mangkono. Lan kahanan kuwi kang nyebabake tuwuhe dhendham sajrone dirine Irawan

4.2.3 Pepisahan Kulawarga

Sawijine kulawarga, mesthine menehi kahanan kang bagya mulya marang anggota kulawargane. Bapak minangka kepala kulawarga salah siji tugase yaiku menehi rasa tresna lan rasa aman tentrem marang anggota kulawargane, nganti mujudake kulawarga kang bagya mulya uga *harmonis*. Kulawarga minangka *forum* pendhidhikan kang kawiwitan kang kang paling utama sajrone sejaran uripe anak lan dadi dhasar kang wigati ing pawujudan karakter manungsa iku dhewe (sajrone Hyoscyamina, 2011:97). Wong tuwa uga kudune ndhidhik lan dadi patuladhan kanggo anak-anake.

Ora kabeh pawongan kang mbangun sawijining kulawarga kuwi bisa nyiptakake kulawarga kang *harmonis*. Kulawarga uga kudu didhasari kanthi rasa percaya lan setya marang liyane. Miturut Syuhud (2013: 90) kasetyan minangka syarat kang paling dhasar ing sawijine balewisma utawa kulawarga. Dadi, kanthi anane rasa percaya lan setya ora bakal ana perkara-perkara sajrone balewisma lan mujudake kulawarga kang bagya mulya.

Kaya dene perkara kang ana ing cerbung *Sempal* iki, yaiku Bapake kandhunge, Pak Pandhu kag ditinggal lunga karo ibu kandhunge. Kedadeyan kasebut yaiku sepuluh taun kepungkur. Nganti saiki Irawan kang urip karo bapake ora nate ketemu maneh karo mbakyune lan ibu kandhunge. Banjur, nganti sawijine dina, mbakyune dumadakan mara lan marani dheweke kang nyebabake Irawan kaget. Kaya cuplikan ing ngisor iki.

“Kowe, kowe, yagene lagi saiki teka?” celathune kanthi swara geter lan driji kiwane nuding marang Ira.

“Kanggo apa teka?”

“Wan, aku...”

“Nggoleki apa saiki teka neng kene? Arepa meruhi sepira gedhene panandhangku? Urip ijen tanpa duweni sapa-sapa sing gelem ngerti lara kang dakrasakake?! Arep ngerti, kepriye kahananku nalika semana? Nalika tangi turu aku nggoleki ibu lan mbak Atiek. Ora ana. Sedina iku aku nangis nganti entek suwaraku. Nganti pirang-pirang dina kau tansah lungguhan ngarep regol ngenteni balimu. Sauntara iki sikepe bapak kayadene wong liya.” Irawan mandheg anggone omong banjur ndangak mendhuwur, ngempet luh kang bakal tumetes. (Sempal, 2016:24)

Irawati kang wis blaka sapa dheweke sabenero. Irawan kang sadurunge ora ngerti sapa iku Irawati, sawise Irawati blaka Irawan dadi ngerti yen Irawati kuwi mbakyune biyen kang paling disayangi. Sawise Irawati blaka, Irawan langsung kaget marang kahanan kang ana. Irawan kaget yen dheweke isih duwe dulur kandhung ing donya iki. Sasuwene iki sawise bapake, Pak Pandhu seda, Irawan ngrasa kijenan, dikirane dheweke wis ora duwe kulawarga maneh kang sayang marang dheweke, malah-malah duwe ibu tiri lan dulur kuwalon kang sikepe ora seneng marang Irawan. Irawan kaget saiki ketemu karo mbakyune. Nanging, saliyané rasa seneng kang ana, uga ana rasa sedhik lan kuciwa.

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake rasa kang dirasakake dening Irawan nalika dheweke ditinggal ibune lan mbakyune. Irawan ngomong marang Irawati ngenani kahanan dheweke nalika ngerti yen ibune lan mbakyune yaiku Irawati ora bali-bali. Irawan kang tresna lan sayang banget menyang Irawati iki duwe celukan khusus kanggo mbakyune, yaiku mbak Atiek, mung Irawan lan kulawargane Pak Pandhu kang nimbali Irawati kanthi Mbak Atiek. Irawan kang isih cilik durung ngerti apa-apa. Pak Pandhu uga ora bisa njelasake ngenani kahanan kuwi marang Irawan.

Nuduhake kahanan Irawan kang sedhik nalika ditinggal ibune lan mbakyune ninggalake omahe, yaiku dheweke nangis nganti pirang-pirang dina, amarga nggoleki Mbak Atiek lan ibune kang ngilang ora bali-bali. Irawan kang isih limang taun mesthine isih ngetutake ibune terus. Irawan kang nduwe kabiasaan yen tangi turu langsung didusi dening pembantune banjur langsung dolanan bareng Irawati ngerasa kelangan tumrap Irawati. Nalika tangi turu, banjur ngerti yen ibune lan mbakyune ora ana ing kamar kuwi, Irawan langsung nangis kejer-kejer. Bapake, yaiku Pak Pandhu uga ora bisa lapo-lapo. Dheweke ngrasa kelangan banget, nganthi ngenteni ing ngarep pager regol omahe karo nangis ngenteni baline ibune lan Irawati. Pirang-pirang dina, Irawan isih nangis ing ngarep regol, nganti suwarane netek pawongan kang dienteni uga ora bali-bali. Dheweke ngrasa sedhik lan kelangan.

4.3 Wujud Dhendham sajrone Cerbung Sempal

Rasa dhendham iki ana amarga anane tumindak agresif kang disebabake pertentangan antarane id ego lan super ego kang berlawanan uga anane rasa nesu lan gething marang pawongan liyané kang bisa nuwuhake pangrusakan diri kanthi wujud bales dhendham, kayata nggepuk, nesu, lan bisa uga nganti mateni pawongan liya. Anane rasa gething lan ora seneng marang pawongan liya kang dipendhem iki uga nyebabake pawongan kasebut nduweni kekarepan kanggo ngungkapake rasa lara atine, kanthi cara mbales dhendham marang pawongan kang wis nglarani atine.

Irawan nduweni naluri kematian kang onjo banget. Dheweke kepengin nyingkirake Sebo lan ibu tirine, kahanan kasebut kang diarani naluri kematian, yaiku kekarepan anaggoné ngrusak objek kang dadi sasaran. Ibu tirine lan Seno kang dadi sasaran naluri

kematiane Irawan. Lan pungkasane yaiku Irawan mujudake naluri kematian kasebut.

Irawan kang nduweni rencana anggoné mujudake naluri kematian kuwi ngenteni wektu kang pas. Nganti wektu kang pas dheweke banjur mujudake naluri kematian kanthi mateni ibu tirine lan Seno. Kaya cuplikan ing ngisor iki.

“Ibu! Ora kena nglarani dheweke!” dumadakan kabeh mengo marang prenahing suwara kang nyaruwe. Ing kono wus ngadeg kanthi panyawang tajem senajan yen disawang praenane ora nuduhake ekspresi apa-apa, Irawan! Tangan tengene nyekeli kayu kang dawane watara sameter.

Sing disendhu ora lambuh ora aruh. Mripate pendirangan sedhela nyawang Irawan lan sedhela noleh marang Irawati. Dumadakan tangane narik sangkur sing wiwit mau sajake wus disengkelit, banjur ngubres Irawati sing sawetara iku uga wus ngadeg kanthi bingung. Irawan sing ngadeg ora pati adoh emoh kedhisikan. Kayu ing tangane kumleyang nyamber cengele wanita iku kang sakala njungkel pas ing ngarep sikile Ira. Prawan iku njerit kamigilan nalika sepisan maneh kayu ing tangane adhine senggol sirah. Sakal saka tutuk lan kupinge bu Pandhu mili getih abang, liih, nggilani. (Sempal, 2016:35)

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake yen Irawan mateni ibu tirine. Wiwitane ibu tirine kang arep mateni Irawati. Dumadakan metu Irawan kang ngagetake Irawati uga ibu tirine kang wis siyap arep mateni mbakyune kasebut. Irawan kang mangerteni yen mbakyune arep dipateni dening ibu tirine kaget banjur langsung mbengok kaya-kaya nyegah anggoné tumindak ibu tirine. Irawan kang mara karo nyekel kayu kang dawane sameter langsung wae dheweke narik ibu tirine lan kayu kasebut langsung nyamber cengele ibu tirine. Getih abang metuh ngucur saka tutuk lan kupinge ibu tirine lan ibu tirine langsung mati ing panggonan.

Irawati kang mangerteni lan nyekseni kanthi langsung kedadeyan kasebut mung bisa meneng amarga kaget marang tumindak Irawan kang wis tega nyedani ibu tirine kanthi cara kang tega banget. Irawati ora ngira yen adhine bakal bisa tumindak kadurjanan kaya mangkene. Dheweke isih kaget. Senajan nyawane Irawati dislametake dening Irawan, nanging Irawati isih ora bisa nrima kahanan kang kaya mangkene. Irawati kang nyawang tumindak Irawan kasebut langsung mbengkok lan njerit. Dheweke kaget uga nyawang nggilani marang ibu tirine Irawan kang bisa seda ing tangane Irawan.

Tumindak Irawan kang kaya cuplikan ing ndhuwur minangka wujud saka rasa dhendham kang sasuwene iki disimpen dening Irawan. Sawise ana wektu kang pas, Irawan nglancarake rencanane anggoné mbales dhendham. Kanthi cara mateni ibu tirine uga Seno, dheweke mujudake rasa dhendham utawa gethingne. Cuplikan kasebut uga mujudake wateke Irawan kang wani, yaiku wani lan nekad anggoné nindakake kekarepane kang dikepengini. Naluri kematian kang nguwasani Irawan nganti bisa tumindak kadurjanan kaya mangkono. Naluri kematian kang uga ana tumindak agresif lan destruktif ana sajrone dirine Irawan kang tega

mateni kanthi cara nyamber cengele ibu tirine karo kayu sameter.

Dhendham kang diduweni Irawan iki minangka wujud saka jiwane Irawan kang lara. Dhendham utawa mendhem kesumat ing wong Jawa yaiku *endapan* saka pangalaming jiwakang bakal nuwuhake umindak mbales marang pawongan liyane. Tumindak mbales kang kaya kasebut bisa nuwuhake dampak utawa akibat marang larane kajiwan kang mbabayani. Kaya kang ditindakake Irawan yaiku mateni ibu tirine kang wis nyebabake lara atine Irawan kang bisa mbabayani kajiwane Irawan amarga Irawan wis nyimen rasa dhendhame sasuwene iki. Apa maneh Irawan nduweni amanggih yaiku utang lara nyaur lara, lan utang pati nyaur pati. Kaya kang ditindakake saiki yaiku mateni ibu tirine kanggo nyaur nyawane baoak kandhunge kang dwis dipateni dening ibu tirine.

Dadi, saka analisis ing ndhuwur lan cuplikan ing ndhuwur nuduhake yen naluri kematian kang didhasari tumindak agresif lan destruktif saka paraga Irawan iki bisa diwujudake kanthi nyata kanthi wujud nyedani Ibu tirine lan dulur kuwalone, Seno kang wis nyebabake tuwuhe rasa dhendham lan gething sajrone dirine Irawan. Babagan iki didhasari dening rasa lara ati lan kuciwa saka paraga Irawan. Lan nyebabake anane gangguan psikologis sajrone Irawan, yaiku Irawan saiki owah dadi bocah kang medeni, bocah kang nduweni pamikiran kang ora trep karo umure saiki kang isih limalas taun. Bocah rumaja nanging wis bisa nduweni pamikiran kanggo tumindak kadurjanan.

4.4 Mekanisme Pertahanan Ego sajrone Cerbung Sempal

4.4.1 Sublimasi

Sublimasi kedadeyan saka tindakan-tindakan kang nduweni piguna kanthi sosial kang nggantengi rasa ora nyaman. Sublimasi yaiku sawijine kompromi. Ora menahi kamareman kanthi total, nanging nggawe tensi kang ora disalurake tansaya tambah (Schultz, 2016:68). Sublimasi sejatine wujud pengalihan. Kayata individu ngalihake rasa ora nyamane marang tindakan-tindakan kang bisa ditampa kanthi sosial (Minderop, 2013:34).

Saliyane akting dadi bocah kenthir, Irawan uga owah dadi bocah kang meneng, aneh, kasar lan nakal. Iki uga minangka wujud pengalihan saka kabeh rencanane. kaya cuplikan ing ngisor iki.

“Saploke ditinggal seda bapake, Irawan pancen dadi kaya kelangan kontrol. Tumindake sok aneh lan kasar. Ora kena dijajagi kekeparepan. Ya mung kudu sabar anggane ngadepi,” ujare bu Pandhu karo mesem. Esem kang angel dingerteni karepe. Dudu esem kebak paseduluran. Dudu esem semanak.

“Apamaneh durung suwe saka anggane ditinggal bapakne, bocah iku banjur tiba saka balkon. Bisa uga anggane gegar otak njalari gangguan syaraf.”

“Terus dadi edan!” panyambungne Seno karo nyawang Ira sajak ngenyek banget.” (Sempal, 2016:19)

Cuplikan kasebut nuduhake yen Irawan kuwi sadurung nate tiba saka balkon. Cuplikan cecaturan dening Irawati lan ibu tirine Irawan kuwi katindakake

nalika ing ruwang tengah. Ibu tirine Irawan nakoni ngenani perkembangane Irawan kang sajake Irawati rada kuwalahan ngatur Irawan anggane sinau. Banjur ibu tirine Irawan ngomong ngenani Irawan kang saiki dadi bocah kang kurang bisa diatur, kelangan kontrol, tumindake sok aneh lan kasar, uga ora kena dijajagi kekeparepan. Sawise ditinggal ramane seda. Uga Irawan nate ngalami sawijine kacilakan. Ibu tirine njelasake kedadeyan kacilakane Irawan kasebut, yaiku Irawan kang nate tiba saka balkon omahe, lan nyebabake Irawan ngalami gagar otak banjur gangguan syaraf.

Kahanan ngenani Irawan kang nate ngalami gagar otak lan ganggan syaraf iki bisa dadi alesan sing kuwat anggane nglancarake rencanane Irawan yaiku akting dadi bocah kenthir. Kahanan kasebut bisa daiarai minangka sublimasi. Yaiku pengalihan rasa kuwatir lan rasa wedine Irawan. Irawan kang tau tiba saka balkon didadekake alesan kang bisa ditampa anggane dheweke dadi bocah kenthir. Kahanan kasebut kang uga dadi pengalihan marang ibu tirine spaya ora mangerteni lan curiga ngenani rencanane sasuwene iki.

4.4.2 Reaksi Formasi

Reaksi formasi yaiku sawijine wujud pertahanan ego tumrap impuls kang ganggu kanthi aktif nuduhake impuls kang beda. Reaksi Formasi bisa nyegah individu supaya ora nindakake kang bisa ngasilake anxintas lan anane sikap antisocial. Wujud reaksi formasi kang ana yaiku nalika Irawati mlaku ing Villa Madukara banjur ketemu kaliyan Seno. kaya cuplikan ing ngisor iki.

“Biasa ta, Bu?” wangsulane sing ditakoni sapenake. Banjr tangane ngathung marang Ira ngajak salaman. “Sapa jenengmu?” pitakone kathi kurangajar.

Nuhoni tatakrama Ira nampani tangane lan nyebut jenenge kanthi setengah-setengah. Lan pemudha mau uga nyebutake jenenge kaya kang mentas bae disebutake dening bu Pandhu. Nanging Ira cepet-cepet narik tangane amarga Seno nuduhake glagat sing ora becik. Bu Panadhu nyawang kabeh mau kanthi rasa ora seneng.

“Hmmm, Irawati? Jenengmu memper karo cah gemblung kae!” ujare Seno karo narik kursi lan lungguh ing sandhinge Ira. (Sempal, 2016:17)

Cuplikan ing ndhuwur nuduhake anane mekanisme pertahanan kang katindakake dening paraga utama wadon, yaiku Irawati. Cuplikan ing ndhuwur dumadi nalika Irawati lagi bae saka ruwangan tengah cecaturan ngenani jebibahane nalika dadi guru private Irawan. Irawati kang lagi mlaku arepe bali menyang kamare, dumadakan dicegat dening Seno. Irawati kang wis mangerteni kepriye watek lan sipate wong lanang kaya Seno mung nangegepi kanthi saprelune.

Cuplikan kasebut nuduhake yen Irawati lagi salaman karo Seno, banjur nalika Irawati arepe narik tangane saka tangane Seno, Seno malah nyekeli tangane Irawati kang ndadekake tangane Irawati isih salaman karo tangane Seno. Irawati kang ngerti tangane dicekel kanthi ceket, dheweke langsung narik tangane kanthi cepet-cepet lan rada banter nganti tangane ucul saka tangane Seno. Irawati uga mangerteni yen nalika dheweke salaman karo Seno, Seno nuduhake glagat kang

ora kepenak lan ndadekake Irawati kuwatir lan wedi. Mangkane Irawati nari kanthi cepet-cepet tangane kang lagi salaman karo Seno.

Tumindake Irawati kanthi ngeculake tanganne cepet-cepet nalika salaman karo Seno kasebut nuduhake anane mekanisme pertahanan awujud reaksi formasi. Tumindake kasbeut minangka wujud mertahanake awake dhewe. Pertahanan diri sajrone Irawati kaya dene ing pethikan ing ndhuwur. Pertahanan dirine yaiku narik tangane cepet cepet kang lagi salaman karo Seno, Amarga dheweke mangerteni anane glagat kang ora becik saka Seno. Mbacutake lakune wujud pertahanan diri, njaga yen ana kang ora dikarepake. Rasa wedi, rasa ora seneng, lan rasa jenjem ndadekake Irawati waspada karo pawongan lanang kasebut. Iki mujudake anane mekanisme pertahanan reaksi formasi, njaga awake sadurunge ana tumindak kang ora dikepengini.

4.4.3 Pengalihan (Displacement)

Pengalihan minangk awujud pertahanan diri kanggo ngadhepi kecemasan utawa *anxintax* kanthi cara nggolek objek pengganti kanggo mujudake rasa nesu lan dhendhame. Pengalihan miturut Minderop (2013:34), yaiku rasa kang ora seneng marang sawijining objek menyang objek kang luwih bisa didadekake sasaran utawa *pelampiasan*.

Irawati kang nyawang tumindake Irawan kang kanthi tega banget wani mbedhol manuk derkuku kasebut banjur kaget banget. Dheweke ora ngira yen Irawan bakal wani nindakake sawijine tumindak kadurjanan kaya ngene iki, senjata mung karo manuk derkuku. Tumindake Irawan kasebut wis bisa diarani keji amarga wis mateni kanthi tega *makhluk hidup* kang ora nduweni rasa salah apa-apa marang Irawan. Irawati kang isih kaget mung bisa njerit. Kaya cuplikan ing ngisor iki.

“Waaaaaannn!” pambengoke Ira banjur agahan nutupi raine. Ora mentala meruhi nasibe anak manuk mau. Apamaneh getih abang banjur gudras ing tangane Irawan. “Apa, apa sing kok tindakake?” Sing dielingake mung mesem rumangsa marem. Ora wangsulan apa-apa. Bangke manuk sing tiba ing ngarepe banjur diidak remuk sanalika. “Kejem bangaet tumindakmu iku, Wan. Apa salaha manuk mau iku mbok pateni?” panutuhe Ira. (Sempal, 2016:23)

Cuplikan kasebut nuduhake rasa kagete Irawati. Irawati kaget marang tumindake Irawan. Dheweke ora ngira yen Irawan bisa wani mateni manuk derkuku kaya mangkono. Irawati kang kaget mung bisa njerit lan nutupi raine, ora tega nyawang manuk aksebut kang wis mati kanthi getih kang gudras abang ing tangane Irawan. Irawati sajake wedi uga ngrasa gila marang kahanan kasebut. Irawati banjur nakoni apa tujuwan lan maksud saka tmindak kejine kasebut. Irawati minangka mbakyune ngrasa kaget banget yen adhine bisa tumindak kaya mangkene. Irawati ora ngira yen irawan saiki owah dadi bocah kang jahat lan tega marang apa wae kanthi ora mikirake apa resiko saka tumindake. Pralambang kuwi kanthi cetha ditujukake marang ibu tirine Irawan lan dulur kuwalone. Yaiku ibu tirine Irawan kang nitipake anake ing omahe Pak Pandhu kanthi nikah lan suwe-suwe ibu tirine kuwi kepengin nyingkirane Irawan

kang statuse minangka anak kandhunge Pak Pandhu saka mahe Pak Pandhu. Padahal, bisa diarani yen ibu tirine kuwi mung numpang ing omahe Pak Pandhu, nanging malah pawongan kuwi kang timindak nguwasani omah kasebut. Kaya manuk derkuku kasebut.

4.4.4 Represi

Freud (sajrone Minderop, 2013:32), *mekanisme pertahanan ego* kang paling kuwat lan jembar yaiku represi. *Mekanisme pertahanan ego* mligine represi uga bisa dideleng sajrone cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera kasebut. mekanisme pertahanan pengalihan iki dituduhake dening paraga utawa lanang kang aran Irawan. Saliyane paraga utama, uga ana paraga liyane. Wujud represi yaiku nalika Irawan nindakake pertahanan diri nalika dheweke ditinggal ibune lan mbakyune lunga. Kaya cuplikan ing ngisor iki.

“Kowe, kowe, yagene lagi saiki teka?” celathune kanthi swara geter lan driji kiwane nuding marang Ira.

“Kanggo apa teka?”

“Wan, aku...”

“Nggoleki apa saiki teka neng kene? Arepa meruhi sepira gedhene panandhangku? Urip ijen tanpa duwene sapa-sapa sing gelem ngerti lara kang dakrasakake?! Arep ngerti, kepriye kahananku nalika semana? Nalika tangi turu aku nggoleki ibu lan mbak Atiek. Ora ana. Sedina iku aku nangis nganti entek suwaraku. Nganti pirang-pirang dina kau tansah lungguhan ngarep regol ngenteni balimu. Sauntara iki sikepe bapak kayadene wong liya.” Irawan mandheg anggone omong banjur ndangak mendhuwur, ngempet luh kang bakal tumetes. (Sempal, 2016:24)

Cuplikan ing nuduhake sikap pertahanan dirine Irawan. Sasuwene iki sawise bapake, Pak Pandhu seda, Irawan ngrasa kijenan, dikirane dheweke wis ora duwe kulawarga maneh kang sayang marang dheweke, malah-malah duwe ibu tiri lan dulur kuwalon kang sikepe ora seneng marang Irawan. Irawan kaget saiki ketemu karo mbakyune. Nanging, saliyané rasa seneng kang ana, uga ana rasa sedhah lan kuciwa.

Nuduhake rasa kang dirasakake dening Irawan nalika dheweke ditinggal ibune lan mbakyune. Irawan ngomong marang Irawati ngenani kahanane dheweke nalika ngerti yen ibune lan mbakyune yaiku Irawati ora bali-bali. Irawan kang tresna lan sayang banget menyang Irawati iki duwe celukan khusus kanggo mbakyune, yaiku mbak Atiek, mung Irawan lan kulawargane Pak Pandhu kang nimbali Irawati kanthi Mbak Atiek. Irawan kang isih cilik durung ngerti apa-apa. Pak Pandhu uga ora bisa njelasake ngenani kahanan kuwi marang Irawan.

PANUTUP

5.1 Dudutan

Asile panliten ngenani gegambaran struktruk kapribaden paraga utamane yaiku Iarwan lan Irawati kang nduweni pambada. Paraga Irawan luwih nengenake marang Ego kang mujudake kepinginane mateni ibu tirine lan Seno, banjur yen paraga Irawati luwih nengenake marang Id kang nduweni pepenginan kang gedhe banget anggone kepingin ketemu maneh karo

adhine kang wis suwe kapisah. Saliyane kuwi, Super ego uga dadi perkara kang onjo, amarga ora anane super ego kang bisa nyegah Irawan anggone mujudake Id.

Panyebab anane dhendham sajrone paraga Irawan iki ana telung perangan, yaiku tresnane anak marang wong tuwane, donya brana, lan pepisahan kulawarga. Perkara-perkara kang ana ing uripe Irawan kang nyebabake tuwuhe rasa dhendhame Irawan marang ibu tirine. Rasa dhendham iki tuwuh saya ngrembaka sasuwene Irawan durung bisa wujudake tumindak bales dhendham.

Wujud rasa dhendham kang ana sajrone dirine paraga Irawan iki yaiku kanthi wujud Irawan kang mateni ibu tirine lan Seno. Naluri kematian kanthi rasa dhendham lan gething marang ibu tirine lan Seno kang njalari Irawan bisa mujudake rasa dhendhame. Rasa dhendham kang kudu diwujudake kanggo nggayuh kamareman sajrone dirine Irawan yaiku ngrusak objek sasaran yaiku ibu tirine lan Seno. Naluri kematian kanthi tumindak agresif lan destruktif kang ana sajrone dirine Irawan uga dadi panjurung anggone mujudake dhendhame.

Mekanisme pertahanan ego sajrone cerbung *Sempal* iki cacaha ana sanga, nanging kang ditindakake dening paraga utama Irawan lan Irawati ana papat. Yaiku *Sublimasi*, *Reaksi Formasi*, *Pengalihan utawa Displacement*, lan *Represi*. *Sublimasi* yaiku Irawan kang owah dadi bocah kenthil supaya ora dipateni dening ibu tirine lan supaya bisa nyelamtake bandha tinggalane bapak kandhunge. *Reaksi Formasi* yaiku Irawati kang nindakake pertahanan diri marang Seno kang nduweni glagat kang ala, uga rasa kaget kang ditindakake Irawan nalika mnagerteni yen Irawati kuwi mbakyu kandhunge. *Pengalihan (Displacement)* yaiku nalika Irawan ngalihane sasaran kanggo ngungkapake rasa nesune menyang manuk derkuku. Kang pungkasan yaiku *Represi* yaiku ditindakake dening Irawan nalika dheweke ditinggal ibu lan mbakyune lunga

5.2 Pamrayoga

Panliten tumrap cerbung *Sempal* anggitane Anthin YS Taufan Putera iki mujudake jangkah kapisan kang bisa ditkiti maneh. Bab kang kaandhar nggunakake tintingan psikologi sastra. Mula isih akeh tintingan liya kang bisa digunakake kanggo niliti. Tintingan sabanjure diajab bisa ngonceki cerbung *Sempal* iki kanthi luwih jero maneh.

Cerbung *Sempal* iki akeh ngrembug paraga Irawan lan Irawati, nanging uga ora ucul saka paraga-paraga liyane kang tansah nyengkuyung. Kayata Irawan nyandhang rasa dhendham, uga ora ucul saka paraga liya kang dadi objek rasa dhendhame Irawan kasebut. Babagan kang ana ing cerbung *Sempal* iki akeh ngenani naluri kematian awujud rasa dhendham lan gething, uga maneka warna panyeban tuwuhe rasa dhendham kasebut. Kebeh kuwi mujudake naluri kematian kang diduweni dening paraga Irawan.

Panliten iki muga bisa nuwuhake gregete para pamaos supaya tumindakake Irawan sajrone panliten iki dadi gegambaran lan patuladhan mligine babagan rasa dhendham. Saliyane iku bisa nambahi kawruh mligine

ngenani naluri kematian awujud dhendham. Panliten iki dikarepake bisa menahi sumbang sih marang *khasanah* panliten sastra Jawa mligine kanthi tintingan psikoanalisis Sigmund Freud.

KAPUSTAKAN

Alwisol. 2011. *Psikologi Kepribadian*. Malang:UMM Press

Aminuddin. 1986. *Pengantar Apresiasi Karya Sastra*. Bandung: Sinar Baru Algensindo

Arikunto, Suharsimi. 1998. *Prosedur Penelitian Suatu Pamarekan Praktek*. Yogyakarta: Rineka Cipta

B. Hurlock, Elizabet. 1995. *Perkembangan Anak Jilid 1*. Jakarta: Erlangga

Darni. 2016. *Kekerasan Terhadap Perempuan Dalam Fiksi Jawa Modern:Kajian New Historicism(Sebuah Kritik Sastra)*. Surabaya: Unesa University Press

Endraswara, Suwardi. 2003. *Metode Penelitian Sastra: Epistemologi,Model, Teori Dan Aplikasi*. Jakarta: Pustaka Widyatama

Endraswara, Suwardi. 2012. *Ilmu Jiwa Jawa*. Yogyakarta: Narasi

Feist, Jess. 2012. *Teori Kepribadian*. Jakarta: Salemba Humanika.

Fudyartanta, Ki. 2012. *Psikologi kepribadian: Paradigma Filosofis, Tipologis, Psikodinamik dan Organismik Holistik*. Yogyakarta: Penerbit Pustaka Pelajar.

Friedman, Howard S. Dan Miriam W. Schustack. 2006. *Kepribadian Teori Klasik dan Riset Modern Edisi Ketiga* terjemahan Fransiska Dian Ikarini, dkk. Jakarta: Penerbit Erlangga.

Hutomo, Suripan Sadi. 1975. *Telaah Kesusastraan Jawa Modern*. Jakarta: Pusat Pembinaan Dan Pengembangan Bahasa.

Hyoscyamina, Darosy Endah. 2011. *Peran Keluarga dalam membangun Karakter anak*. Semarang: Fakultas Psikologi Undip.
bundailhamcsrumahkusurgaku@yahoo.co.id
(dideleng: 02 Januari 2018)

Lestari, Sri. 2012: *Psikologi Keluarga:Penanaman Nilai dan Penanganan Konflik Dalam Keluarga*. Jakarta: Prenada Media Group

Marliany, Rosleny. 2010. *Psikologi Umum*. Bandung : Pusaka Setia

Minderop, Albertine. 2013. *Psikologi Sastra*. Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia

Moleong, Lexy J. 2001. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung : Penerbit PT Remaja Rosdakarya

Nurgiyantoro, Burhan. 2000. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press

OFM, Yustinus Semiun. 2006. *Teori Kepribadian dan Terapi Psikoanalitik Freud*. Yogyakarta : Penerbit Kanisius (Anggota IKAPI)

Putera, Anthin YS Taufan. 2016. *Sempal*.surakarta: Joko Lodhang

Ratna, Nyoman Kutha. 2004. *Teori, Metode, dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Schultz, Duane P. 2016. *Teori Kepribadian*. Jakarta: Penerbit Buku Kedokteran EGC.

Semi, Atar. 1988. *Kritik Sastra*. Bandung: Angkasa

Subhan, Zaitunah. 2004. *Membina Keluarga Sakinah*. Yogyakarta: Pustaka Pesantren.

Syuhud, A Fatih. 2013. *Keluarga Sakinah*. Malang: Pustaka Al-Khoirot.

Siswantoro. 2010. *Metode Penelitian Sastra Analisis Struktur Puisi*. Yogyakarta: Penerbit Pustaka Pelajar.

Suryabrata, Sumadi. 2011. *Psikologi Kepribadian*. Jakarta: Rajawali Pers.

Tarigan, Henry Guntur. 1984. *Prinsip-Prinsip Dasar Sastra*. Bandung: Penerbit Angkasa

Wellek, Rene lan Warren, Austin. 1989. *Teori Kasusastran*. Jakarta: Gramedia